

APROXIMACIÓ A L'ESTUDI DEL TEMA D'OCCITÀNIA A LA REVISTA «L'AMIC DE LES ARTS»

Voldria parlar avui de la revista «L'Amic de les Arts» des del punt de vista particular que és el que correspon al tema d'aquestes jornades, el de les relacions entre Catalunya i Occitània. De fet, «L'Amic de les Arts», revista sitgetana dels anys vint (va publicar-se durant els anys 1926-1929), de la qual fou director Josep Carbonell i Gener, amb una participació important de J. V. Foix, no sols es presenta com a revista artística i literària sinó també com a compromesa en el pla ideològic.

Ara bé, ens trobem davant una expressió particular d'un vell ideari. En efecte, malgrat que els principals animadors de la revista eren molt joves, no era la seva primera temptativa dins de la premsa catalana: Josep Carbonell havia creat abans les revistes «Terramar» i «Monitor». Havia signat, com J. V. Foix, la convocatòria per a la *Conferència Nacional Catalana*¹ d'abril del 1922. La seva generació era la d'uns homes profundament influïts per l'obra i els escrits de Prat de la Riba, formats per la lectura del *Glosari* de Xènius. Les seves idees implicaven continuar i superar l'obra dels homes que havien treballat i construït dins el marc de la Mancomunitat. «L'Amic de les Arts», però, va publicar-se quan aquesta entitat havia desaparegut, dissolta per Primo de Rivera. Tal panorama socio-polític suposa un canvi, si més no al nivell de

1. M. BARAS I GÓMEZ, *Acció Catalana 1922-1936* (Barcelona, Curial, 1984), pàg. 17, nota 17.

l'expressió. Les idees que s'expressaven a «Monitor» es van mantenir en els seus redactors. Però la continuïtat entre «Monitor» i «L'Amic de les Arts» no seria tan evident si no fos pel tema que precisament ens interessa aquí, el tema d'Occitània. Gràcies a això, es manifesta la continuïtat que existeix en el pensament dels principals responsables de la revista. Aquesta fa de lligam entre la publicació de «Monitor» i el treball que el seu director, Josep Carbonell, va efectuar com a director de l'Oficina de Relacions Meridionals quan la Generalitat de Catalunya va ser creada i que es va concretar en la publicació de *La Revolució Catalanista*.²

Podem llegir en les informacions literàries que procedeixen de la redacció de la revista³ l'afirmació que «la tendència occitana que d'anys ens és cara». Què representa, doncs, Occitània per a ells? Abans de tot, una gran esperança. Cal intentar precisar quins són els fonaments de tal sentiment. Una Renaixença occitana representaria un enfortiment dels progressos de Catalunya dins el seu esforç de recuperació nacional. D'altra banda, es plantegen aquesta possibilitat com una veritable necessitat per a Catalunya. Per a ells, la nació veïna representa un mercat potencial de deu milions de persones. En certa manera, consideren que Catalunya és un país petit a nivell geogràfic i demogràfic, de cara, o, més ben dit, d'esquena als països de llengua castellana, i que la proximitat de l'espai occità seria favorable a un desenvolupament de l'espai català. És evident que es tracta d'una acció voluntarista per Catalunya, sobretot davant d'Occitània, perquè per suscitar un mercat occitano-català caldria que hagués existit un mercat cultural occità desenvolupat, cosa que no és certa. Malgrat tot, representa, per a ells, una esperança proporcionada a un país format per un nombre considerable de milions de persones.

De més a més, convé tenir present que quan escriuen a «L'Amic de les Arts» impera la censura a tot el país. De segur, era més fàcil iniciar la publicació d'una revista des de Sitges que des de Bar-

2. J. CARBONELL I GENER i J. V. FOIX, *La revolució catalanista (Un esperit, un programa nacionals per al segon segle de la nostra Renaixença)* (Barcelona, Edicions Monitor d'Estudis Polítics, 1934).

3. Núm. 14. *Informacions literàries*.

celona: la censura no podia exercir-hi la seva acció amb tanta força com a la capital. Tanmateix és notable el títol de la nova revista que ve a llum durant la Dictadura. Les dues revistes precedents van tenir preocupacions de caire cultural, van publicar textos —en llur majoria poemes— d'autors d'avantguarda, molts d'ells traduïts (fins i tot alguns van editar-se en la seva llengua originària) d'autors estrangers, però fixem-nos-hi: «Monitor» es definia en el seu subtítol com a «Gaseta nacional de política, d'art i de literatura», mentre que «L'Amic de les Arts» s'acontentava amb el de «Gasete de Sitges». Va desaparèixer, doncs, la noció d'àmbit nacional, i també la de política. Nogensmenys, «L'Amic de les Arts» va ésser la que va tenir més ressò, potser perquè malgrat haver estat concebuda, segons les pròpies paraules del seu director,⁴ com «un succedani» de «Monitor», va dedicar-se cada vegada més a les arts i va anar perdent la seva «façana local»,⁵ precisament per veure's tancada la possibilitat de parlar d'una de les més importants preocupacions dels seus promotors. Quan regna la censura, les arts absorbeixen les ànsies intel·lectuals.

El que confirma aquest fet és que van experimentar la necessitat d'abordar el tema occità —l'únic tema de caire polític que es podia tractar— per mitjà de la literatura; a més, ho van fer mitjançant l'evocació del centenari de Petrarca, esdeveniment prou allunyat en el temps per evitar d'espaoir qualsevol censor. Més tard, idees i conceptes es faran més precisos, primer per mitjà d'allusions, després amb més detalls quan anunciaran la propera publicació del número extraordinari dedicat a Occitània. El que no podran dir mai explícitament, però, és el seu ideal polític d'una república federalista. «Volíem un catalanisme confederat, capaç de determinar una nova unió dels pobles d'Espanya. [...] I desitjàvem que segons l'esperit polític del temps aquest ideal confederal del que ja la nova realitat hispànica seria exemple, s'estengués per obra nostra a tots els Estats cesaris d'Europa —a França, sobre-

4. J. CARBONELL I GENER dins M. D. MIRABENT I MONTANER, *Cent anys de premsa sitgetana (1877-1977)* (Sitges, Biblioteca Popular Santiago Rusiñol, 1977), pàg. 42.

5. *Ibid.*, pàg. 42.

tot—».⁶ Hauran de fer esment de llur admiració per l'organització de Suïssa per donar a entendre el seu pensament.

El projecte polític que inclou el destí d'Occitània, doncs, no es manifesta clarament. El tema occità, cada vegada més important, però, es presenta d'una manera força reveladora dels sentiments que animen els redactors que s'ocupen del problema. Domina l'entusiasme, subratllat pel vocabulari utilitzat per Carbonell, que empra en els seus escrits un to que podríem qualificar de profètic. «Les terres d'Oc són plenes d'un llevat magnífic i d'homes formidablement dotats.» Els homes de la nova generació, els homes que tenen trenta anys, és a dir, els de la mateixa generació que Carbonell i Foix, faran efectiu aquest esdevenidor i llavors «hom podrà creure en el miracle».⁷ Aquest article de fe, que demostra la primacia dels sentiments i que anuncia una certa utilització dels fets que formen part de la «història mítica», s'acompanya d'una voluntat de demostració, que gairebé podríem anomenar voluntat pedagògica. Una de les primeres coses que salten a la vista quan hom examina el famós número 21 dedicat a Occitània és, a més de la importància de l'espai —consta d'un nombre de pàgines molt superior a qualsevol altre: 38 pàgines de textos i d'il·lustracions, sense comptar les nombroses pàgines de publicitat—, la varietat de les signatures, que resulta sorprenent. És que els articles de redactors catalans es barregen amb els d'autors occitans; àdhuc hi ha articles en llengua occitana entre els articles catalans. No tots els redactors habituals de «L'Amic de les Arts» escriuen en aquest número: falten les firmes, per exemple, de Sebastià Gasch, de Lluís Montanyà i de Salvador Dalí. Hi trobem tanmateix un nombre important de col·laboradors, degut a les contribucions occitanes. Així i tot, criden l'atenció la participació més important de Josep Carbonell i d'Ismael Girard. El primer signa quatre articles i el segon, cinc. El director de la revista i el seu amic occità comencen aquí una col·laboració fructífera, que no s'acabarà fins a la segona meitat dels anys trenta, a causa de la guer-

6. *Ibid.*, pàg. 41.

7. «L'Amic de les Arts», núm. 21.

ra. Podem dir sense arriscar-nos gaire que foren els dos artífexs d'aquest extraordinari. L'ur desig de realitzar una tasca pedagògica i de divulgació del fenomen occità els impulsa a publicar una antologia de poetes occitans, de la qual es fa càrrec Ismael Girard, que consta de 51 poemes. Convé remarcar que aquesta antologia és presentada cronològicament i que les anomenades «Obres d'ara» són col·locades dins diferents apartats que corresponen als dialectes de la llengua d'oc: Alvèrnia, Gascunya, Llenguadoc, Llemosí, Provença. El primer article de Girard que es proposa a la lectura, i que és el segon de la revista després del butlletí de Carbonell (aquest representa a cada número el que anomenariem avui l'editorial), es titula significativament: *Lo país d'Oc del territori francès (dades aportades per Ismael Girard)* i ofereix informacions de tipus geogràfic, històric i demogràfic sobre el que és Occitània. Els lectors pogueren llegir també tres estudis sobre la literatura occitana: *De la literatura de l'anciana lenga d'Oc* de Joan Mozat, *De la segonda època literària de la lenga d'Oc* i *La renaissensa occitana de 1850* ensà de J. P. Regis. L'ur voluntat enciclopedista els condueix a presentar als seus lectors una sèrie d'altres antologies, entre les quals uns textos de Milà i Fontanals i de Víctor Balaguer sota el títol de *Pàgines antològiques d'Estudis occitans*. Aquests textos són antics, de la segona meitat del segle XIX; apareixen ací per confortar les opinions dels redactors de la revista, per donar-hi més pes, gràcies a les personalitats diferents però prestigioses dels seus autors, i plantegen el problema de la llengua, del qual ens ocuparem aviat. Una altra antologia és la sèrie de documents publicats sota el títol general de *Documents per a la història de les idees polítiques en el país d'Oc del territori francès. 1867-1927*. Reprodueix tant textos que podríem qualificar d'històrics: els de Mistral, de Xavier de Ricard, dels Felibres federalistes (Carles Maurras, Frederic Amoretti, Agust Marin),⁸ com declaracions i manifestos d'entitats que s'adrecen als lectors amb més actualitat, com són ara el «Comitè d'acció de les reivindicacions nacionals del migdia», el «Grup federalista llemosí», la

8. Datat el 22 de febrer de 1892.

«Lliga per la llengua d'Oc a l'escola» o la «Lliga de la pàtria meridional». Notarem que aquesta última agrupació adreça al lector onze lletres, ni una menys! Aquesta enorme varietat de textos és acollida pels responsables de la revista amb plaer i al mateix temps amb orgull: res ni ningú no és estrany al problema occità; és de la incumbència dels intel·lectuals, però també dels banquers, dels bisbes, dels sindicats obrers, dels esportius... Força completa també és l'exposició de la problemàtica de les llengües catalanes i occitanes, i així mateix el *Triptic* d'Ismael Girard, que evoca tota la història d'Occitània i de l'occitanisme amb tanta amplitud com ho fa J. P. Regis respecte als *Artistes d'Occitània*. No podem deixar de remarcar que aquesta exposició que abraça la majoria dels espais de la vida d'una nació inclou àmpliament l'espai polític. Ara bé, es tracta únicament —i queda prou de manifest en els títols dels articles que hem citat— de la política interna d'una nació que és inclosa dins l'Estat francès. Que es volen fomentar els lligams entre Occitània i Catalunya, sí. Però ja som dins el camp cultural. Vet aquí de quina manera es pot enganyar la censura.

Aquesta acció dirigida cap a Occitània es basa en fets històrics i en una unitat lingüística que consideren efectiva. Carbonell afirma sense ambages que l'occità «és la nostra llengua comuna».⁹ Els tres articles de caire històric són escrits per occitans. La seva característica és la comuna lamentació que presenten al lector. Hi ha qui —Adolf Falgairolle— es mostra particularment nostàlgic; per a ell, la derrota de Muret és una de les més grans desgràcies ocorregudes a Europa. Lamenta que Jaume el Conqueridor no hagi regnat sobre les terres occitanes. És un exemple clar d'això que he anomenat la «història mítica». Segons la concepció de Joan Bonafous, l'assimilació dels occitans per França fou una conseqüència del feudalisme, perquè les rivalitats dinàstiques impediren un Estat occità unitari. Mentre que per a Ismael Girard Occitània fou derrotada per segona vegada durant la Revolució francesa: «Per lo segon cop vensuts qu'estem. La Revolucion viscó la luta entre

9. «L'Amic de les Arts», núm. 21.

l'esperit centralizaire jacobin e l'esperit federalista girondin. Los Jacobins trionfèron. Sus la guilhotina s'esvaní damb lo darrer girondin l'inesperada ocasion de revirar al nostre profit lo terratrem revolucionari, de venja-s de Montfort per l'institucion d'un libre federalisme. Ai-las!, un somni. Són que un somni. E pux, un terrible cop de destrau; oc, un terrible cop de destrau a so que maugrat tot èra conservatori de nostras possibilitats de renaïssensa. Los Jacobins eston e són sempre —representats auei per lo Partit Radical-Socialista al poder— los exemplaris successors dels Reis de Fransa». Aquest article de Girard, d'històric, esdevé polític, ja que el seu autor dóna la seva apreciació a propòsit de la situació que li toca viure. És evident, però, que, en un moment determinat, una escissió política apareix clarament dins el mateix moviment occitanista.

Aquesta ruptura troba la seva màxima expressió en les diferents concepcions que es tradueixen al nivell del problema de la llengua. Per als autors de «L'Amic de les Arts» existeix una unitat lingüística, que es pot provar sobretot amb dos arguments: la identitat de la llengua a l'Edat Mitjana i la intercomprensió actual. Foix presenta la doctrina de Manuel de Montoliú que demostra l'origen comú del català i dels parlars occitano-provençals i recolza la seva opinió en la del romanista Meyer-Lübke.¹⁰ Josep Carbonell no insisteix gaire en el gloriós passat de la llengua. Que la unitat lingüística de Catalunya i d'Occitània descansa en una història comuna i en una comunitat literària de segles, n'està convençut. El que l'interessa veritablement és la situació *hic et nunc*. En efecte, malgrat que no ho sembli, afirma una autèntica opinió política. Josep Carbonell i els redactors que l'acompanyen al llarg de la vida de la revista porten a terme una tasca cultural, publicant en particular el número extraordinari que comentem abundantment i ajudant a la publicació de la revista «Oc»: participació en la redacció, difusió a Barcelona, publicitat; més tard, Carbonell fomentarà edicions de llibres occitans. El seu objectiu, que es presenta al principi com la mera presentació als lectors catalans d'una

10. *Ibid.*

nació que anomena «bessona», és, de fet, una defensa i il·lustració de la nova tendència de l'occitanisme. La promoció de la unitat cultural, pels motius esmentats, desemboca concretament al nivell lingüístic en el suport de la reforma ortogràfica, i impulsa a l'elaboració d'una política comuna. La defensa de la grafia dita «occitana» és nítida de part dels autors dels articles lingüístics, sigui quina sigui la seva llengua. La grafia de Perbosc i d'Estieu suposa un enfrontament amb els felibres, els quals rebutgen la idea de la unitat de la llengua. No és d'estranyar, doncs, l'admiració que Carbonell expressa respecte a Perbosc, un article del qual publica al número 21 de la revista. El número 30 és un número dedicat a Pompeu Fabra. Diversos articles d'autors occitans celebren l'obra unificadora del mestre. La majoria dels articles, molt erudits, propugnen la unificació de la llengua occitana. Casualitat? És molt probable. Notem, malgrat tot, que l'últim article d'aquest número que va ser l'últim i en el qual van intervenir Carbonell i els seus amics occitans és un article de Lluís Alibert, que comença a exposar a Catalunya les seves idees que acabarà per reunir en un volum titulat *Gramatica occitana* i publicat uns anys més tard a Barcelona gràcies a l'ajuda de Carbonell.

La política comuna esdevé concreta a nivell de la lluita contra la influència del Felibritge, que critiquen durament. En el seu article, J. V. Foix fa seva l'opinió de Valentí Almirall i oposa el «gènere líric» que conreen a la «literatura de transcendència social», més del gust dels catalans. Aquesta voluntat de realisme efectiu s'acompanya d'una avaluació lúcida dels problemes. No amaguen la diferència important dels nivells de desenvolupament entre les dues cultures: els catalans són més avançats. Ha faltat als occitans, escriu Carbonell, un Prat de la Riba per alliberar-los del seu «deseiximent poètico-felibrenc». Esdevé concreta també quan es tracta d'impulsar la creació d'una Societat d'Estudis Occitans, germana de l'Institut d'Estudis Catalans. És important des del punt de vista teòric, però també del pràctic, el seu rebuig del regionalisme i el plantejament dels problemes al nivell de la totalitat dels Països Catalans. El redactor de les «informacions artísti-

ques»,¹¹ quan presenta l'*Album Maravella*, una guia artística de les comarques catalanes, desitja que es publiquin altres llibres d'aquesta mena sobre «les terres valencianes, mallorquines i occitanes, on el vincle lingüístic i l'abundor de les belleses naturals i artístiques clamen per la propagació d'un excursionisme major». Es pot llegir sovint a propòsit de «la nostra germana València», «la dolça varietat lingüística de la llengua comú».

Malgrat una obligació de prudència en els temes interiors de l'Estat espanyol, la voluntat de convèncer, la preocupació pedagògica d'una presentació eficaç d'Occitània no amaga completament la voluntat política que anima els redactors de «L'Amic de les Arts» que s'interessen per aquest tema. La defensa de l'occitanisme no és sinó una part d'un projecte polític implícit. Aquest projecte fou explícit. Tornarà a ser-ho. Ara no pot ser-ho, però es pot deduir. Nogensmenys aquest projecte polític és posat a la pràctica en la mesura que pot ser-ho: mitjançant l'occitanisme, perquè és un problema «de fora» vist des d'una perspectiva del règim dictatorial. Si el valorem des de la perspectiva del conjunt de la revista, podem dir que els seus redactors es troben integrats en el seu temps; demostren que són capaços d'actuar àdhuc en una època de dictadura, i que saben mostrar que en ells l'esperit d'avantguarda s'uneix als valors tradicionals de Catalunya.

RENÉE TOURNIER

11. Núm. 24.

